

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В СИТУАЦІЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

FEATURES OF PERSONALITY DEVELOPMENT IN A SITUATION OF UNCERTAINTY

Стаття присвячена актуальній проблемі розвитку особистості в умовах невизначеності. Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні необхідності діагностування особливостей розвитку особистості в ситуації невизначеності, теоретичного обґрунтування та апробації експериментальної програми стосовно дослідження. Вивчення особливостей розвитку особистості в умовах невизначеності базувалося на діагностичному дослідженні особистісних характеристик індивіда, які допоможуть виявити особливості життєдіяльності особистості у нестабільних умовах сучасності. З метою встановлення особистісних характеристик в ситуації невизначеності було визначено особистісний, мотиваційний та змістовний компоненти. Проведений діагностичний експеримент виявляв рівень розвитку особистості в ситуації невизначеності. Було виявлено, що серед опитаних переважає високий рівень стресостійкості, що проявляється у стійкості до стресів та розвинених навичках саморегуляції в умовах невизначеності, більшості учасників експериментальної та контрольної груп характерний високий рівень прояву толерантності до невизначеності. Серед респондентів спостерігається високий рівень впевненості. Більшість опитаної молоді має високий рівень мотивації до успіху, а щодо психологічного благополуччя переважає середній рівень. Загальна більшість опитаних молодих людей має середній рівень знань щодо успішного розвитку в ситуаціях невизначеності. Отримані результати проведеного дослідження стали основою для створення та випробування дослідно-експериментальної програми, яка спрямована на розвиток особистості молодшої людини в умовах невизначеності. З метою підвищення можливостей розвитку особистості в ситуації невизначеності була розроблена експериментальна програма «Перспективи+: навігація в невизначеності: розвиток особистісного потенціалу», яка передбачала: розвиток навичок стресостійкості в умовах невизначеності або емоційного напруження; формування толерантності до невизначеності; підтримку формування впевненості та розвитку адекватної самооцінки; розвиток уміння сприймати власні емоції і почуття, а також регулювати емоційний стан для забезпечення психологічного благополуччя; стимулювання мотивації до успіху шляхом оцінки власних можливостей і талантів та підвищення інформаційної обізнаності для збільшення рівня знань молодих людей про особливості розвитку в умовах невизначеності та нечіткості перспектив.

Ключові слова: ситуація невизначеності, самореалізація, стресостійкість, толе-

рантності до невизначеності, інформаційна обізнаність в умовах невизначеності.

The article is devoted to the actual problem of personality development in conditions of uncertainty. The purpose of the study is the theoretical substantiation of the need to diagnose the features of personality development in a situation of uncertainty, theoretical substantiation and approval of the experimental program in relation to the study. The study of the peculiarities of personality development in the conditions of uncertainty was based on the diagnostic study of the individual's personal characteristics, which will help to reveal the peculiarities of the personality's life activity in the unstable conditions of modern times. In order to establish personal characteristics in a situation of uncertainty, personal, motivational and meaningful components were determined. The conducted diagnostic experiment revealed the level of personality development in a situation of uncertainty. It was found that a high level of stress resistance prevails among the interviewees, which is manifested in resistance to stress and developed skills of self-regulation in conditions of uncertainty, most participants of the experimental and control groups are characterized by a high level of manifestation of tolerance to uncertainty. A high level of confidence is observed among the respondents. Most of the interviewed youth have a high level of motivation for success, and the average level prevails in terms of psychological well-being. The general majority of young people interviewed has an average level of knowledge about successful development in situations of uncertainty. The obtained results of the conducted research became the basis for the creation and testing of an experimental program aimed at the development of a young person's personality in conditions of uncertainty. In order to increase the possibilities of personal development in a situation of uncertainty, the experimental program "Perspectives+: navigation in uncertainty: development of personal potential" was developed, which included: development of stress resistance skills in conditions of uncertainty or emotional tension; formation of tolerance to uncertainty; support for the formation of confidence and the development of adequate self-esteem; development of the ability to perceive one's own emotions and feelings, as well as to regulate the emotional state to ensure psychological well-being; stimulating motivation for success by assessing one's own capabilities and talents and increasing information awareness to increase the level of knowledge of young people about the peculiarities of development in conditions of uncertainty and unclear prospects.

Key words: situation of uncertainty, self-realization, stress resistance, tolerance to uncertainty, information awareness in conditions of uncertainty.

УДК 378 +37.065
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/59.43>

Паскаль О.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогічних
технологій початкової освіти
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науково-теоретичними чи практичними завданнями. Розвиток

особистості у ситуації невизначеності має важливість для успішного функціонування та само-реалізації в сучасному світі. Вміння адаптуватися,

бути креативним, здатним до саморефлексії мати лідерські якості дає людині можливість ефективно впоратися з викликами та невизначеністю, забезпечуючи її розвиток і досягнення успіху в різних сферах життя.

Для населення нашої країни у 2022 році конфлікт став важливим фактором, що призвело емоційного напруження, тривоги, хвилювання та недостатньої впевненості, що характеризує ситуацію невизначеності. З урахуванням обставин, що мають місце в країні та їх впливу на життя людей, актуальним стає дослідження особливостей розвитку молодшої особистості в умовах невизначеності. Важливим завданням є розвиток навичок подолання складних ситуацій, адаптації до життя в умовах підвищеного ризику і формування реалістичних життєвих планів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різні аспекти розвитку особистості в ситуації невизначеності привертають значну увагу науковців, що підтверджується широким спектром досліджень. Наприклад, учені І. Кряж, В. Моляко, В. Скребець, Ю. Швалб та інші досліджували вплив умов життя на особистість. Проблема ухвалення рішень в умовах невизначеності була висвітлена в роботах нобелівських лауреатів Д. Канемана та Р. Тейлера. Розгляд проблеми толерантності та інтолерантності до невизначеності був предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема С. Баднера, К. Дурхайма, Ф. Зенасні, П. Клампітта, Д. Маклейна, С. Максименко, Н. Роттера, Д. Фостера, Е. Френкель-Брунsvік та інших. Вивчення толерантності до невизначеності як здатності адаптуватися до нових умов, життєстійкості та особистісного росту було проведено І. Томаржевською, Г. Павленко, І. Ющенком, В. Пічуріним. Тривогу та тривожність досліджували такі вчені, як З. Фрейд, Д. Леонтьєв, Г. Салліван, Ч. Спілбергер, Д. Тейлор. Взаємозв'язок між особистісними характеристиками та поведінкою в ситуації невизначеності був досліджений А. Вяткіним та М. Голубєвим. Характеристики розвитку особистості в ситуації невизначеності, особливо у контексті стресу, вивчали такі науковці, як Р. Лазарус, Г. Сельє, Дж. Грінберг та інші. Вони аналізували роль стресу як фактора емоційної нестабільності та його вплив на функціонування особистості в умовах невизначеності.

В цілому, науковці зосереджуються на різних аспектах розвитку особистості в ситуації невизначеності, враховуючи вплив умов життя, ухвалення рішень, толерантності до невизначеності, адаптації до нових умов, тривоги та стресу. Їх дослідження сприяють розумінню та розробці стратегій, які можуть допомогти особистості розвиватися та пристосовуватися до непередбачуваних ситуацій.

Формулювання мети статті. Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні

необхідності діагностування особливостей розвитку особистості в ситуації невизначеності та апробації експериментальної програми розвитку особистості в ситуації невизначеності.

Ми згодні з висловом Р. Лойера, щодо впливу війни на життя особистості. Він, що війна як негативне явище яке охоплює військових та цивільних, має руйнівний ефект для всіх хто перебуває в умовах бойових дій. Тобто, можна сказати що люди поступово втрачають власні моральні і духовні якості, і при цьому ще й дегуманізують оточуючих перебуваючи під впливом досвіду війни [7, с. 534].

Поняття невизначеності розглядається дослідниками М. Адельманом та Т. Альбрехтом як психологічний стан особистості, що супроводжується характерними рисами, які викликають у людини невпевненість у причинах явища та наслідках функціонування. В результаті невизначеності виникає відчуття психологічного дискомфорту, що змушує індивіда звертатися до комунікації з іншими для побудови контакту. Людина, яка вміло адаптується до складних умов, розвиває в собі почуття контролю над ситуацією та вміння управляти та подолати стрес [5].

Згідно з Р. Халлманом, невизначеність розглядається як ситуація двозначності, суперечливості та хаотичності інформації, яку сприймає індивід [6].

Вивчення особливостей розвитку особистості в умовах невизначеності базувалося на діагностичному дослідженні особистісних характеристик індивіда, які допоможуть виявити особливості життєдіяльності особистості у нестабільних умовах сучасності. Отже, з метою встановлення особистісних характеристик в ситуації невизначеності було визначено особистісний, мотиваційний та змістовний компоненти. Особистісний компонент виявляє рівень розвитку особистісних якостей молоді, які сприяють їх успішній життєдіяльності в умовах невизначеності (наприклад, у сучасних умовах війни). Молоді люди повинні мати здатність до соціально активної позиції, виявлення впевненості у собі під час важливих рішень в складних ситуаціях, а також під час взаємодії з іншими людьми та встановлення контактів з ними. Вони повинні бути здатні до збереження високого рівня стресостійкості та толерантності до невизначеності, а також дбати про своє психологічне благополуччя. Мотиваційний компонент відображає рівень розвиненості мотивації молоді до особистісного зростання та досягнення успіху в умовах підвищеної емоційної напруженості та нестабільних перспектив сучасного життя країни. Змістовний компонент визначає рівень сформованості уявлень та знань про шляхи та стратегії успішного розвитку в ситуаціях невизначеності. Молоді люди повинні розуміти взаємозв'язок між емоційним станом і ситуацією в країні, бути

свідомими про важливість збереження психологічного благополуччя.

Загальним висновком є те, що вивчення розвитку особистості підліткового віку в умовах невизначеності має базуватися на діагностичному дослідженні особистісних характеристик та компонентів, які впливають на їхню життєдіяльність. Це дозволить зрозуміти особливості юнаків та дівчат у нестабільних умовах сучасного світу і сприятиме розробці ефективних стратегій та підходів до їхнього особистісного розвитку і психологічного благополуччя.

З метою проведення дослідження розвитку особистості в умовах невизначеності було створено програму емпіричного експерименту, яка включала застосування наступних методик: тест на визначення стресостійкості особистості (Н. Кіршева, Н. Рябчикова); методика «Шкала толерантності в ситуації невизначеності» Д. Мак Лейн (в адаптації О. Луковицької); тест впевненості у собі В.Г. Ромека; шкала психологічного благополуччя К. Ріфф (адаптація М. Лепешинського); методика Т. Елерса для діагностики мотивації до успіху; анкета «Що ти знаєш про невизначеність?».

Експериментальну вибірку дослідження склали 36 осіб з числа студентів – майбутніх соціальних педагогів Університету Ушинського, які були розподілені на дві групи: експериментальну групу (21 студент) та контрольну групу (21 учасник). Опитування проводилося в груповій формі з дотриманням природних умов життєдіяльності.

В результаті проведеного діагностичного було виявлено наступні результати. Високий рівень проявляється у 43,8% опитаних експериментальної групи та у 54,1% контрольної групи. Середній рівень демонструє 40,4% респондентів експериментальної групи і 36,5% контрольної групи. Низький рівень розвитку особистості в ситуації невизначеності спостерігається у 15,8% і 9,4% опитаних експериментальної і контрольної груп, відповідно.

Підводячи підсумок проведеної експериментально-дослідної роботи, можна зробити такі висновки: було виявлено, що серед опитаних переважає високий рівень стресостійкості, що проявляється у стійкості до стресів та розвинених навичках саморегуляції в умовах невизначеності; більшості учасників експериментальної та контрольної груп характерний високий рівень прояву толерантності до невизначеності; серед респондентів спостерігається високий рівень впевненості; більшість опитаної молоді має високий рівень мотивації до успіху, а щодо психологічного благополуччя переважає середній рівень; загальна більшість опитаних молодих людей має середній рівень знань щодо успішного розвитку в ситуаціях невизначеності.

Отримані результати проведеного дослідження стали основою для створення та апробацію дослідно-експериментальної програми, яка спрямована на розвиток особистості молодшої людини в умовах невизначеності.

Мета розробленої експериментальної програми включала такі завдання: розвиток навичок стресостійкості в умовах невизначеності або емоційного напруження; формування толерантності до невизначеності; підтримку формування впевненості та розвитку адекватної самооцінки; розвиток уміння сприймати власні емоції і почуття, а також регулювати емоційний стан для забезпечення психологічного благополуччя; стимулювання мотивації до успіху шляхом оцінки власних можливостей і талантів та підвищення інформаційної обізнаності для збільшення рівня знань молодих людей про особливості розвитку в умовах невизначеності та нечіткості перспектив.

На формуючому етапі експерименту було проведено тренінг під назвою «Перспективи+: навігація в невизначеності: розвиток особистісного потенціалу», яка була спрямована на підтримку та розвиток молодих людей у ситуаціях невизначеності, набуття навичок та стратегій, необхідних для успішного справляння зі змінами та викликами в сучасному світі. Програма має на меті допомогти учасникам розкрити свій особистісний потенціал, розвинути внутрішню стійкість та гнучкість, покращити уміння приймати рішення та адаптуватися до нових обставин. Зміст програми складався з восьми послідовних тренінгових занять, за наступними темами: «Розуміння невизначеності» передбачало введення до поняття невизначеності та її впливу на особистісний розвиток, аналіз сучасного світу та ідентифікація ключових викликів невизначеності, розвиток усвідомленості та прийняття невизначеності як нормального стану; «Розвиток стійкості в умовах невизначеності» передбачало розвиток розуміння власних емоцій та їх впливу на реагування на невизначеність, навчання техніки саморегуляції та зниження рівня стресу та впровадження практик, спрямованих на збільшення внутрішньої стійкості та оптимізму; «Розвиток гнучкості мислення та адаптивності» сприяло розширенню границь мислення та перспективного бачення, виробленню умінь швидко адаптуватися до нових умов та змін, розвиток творчих стратегій та інноваційного мислення» «Впровадження умінь прийняття рішень» передбачало що майбутні соціальні педагоги аналізують і оцінюють альтернативні варіанти поведінки у ситуаціях невизначеності, розвивають критичне та аналітичне мислення для вироблення обґрунтованих рішень, використовують стратегії прогнозування та управління ризиками; «Планування та реалізація особистісного розвитку» мало на меті створення особистісного розв'язкового плану,

визначення короткострокових та довгострокових цілей у контексті невизначеності, використання стратегій самомотивації та збереження енергії. Прикінцеве заняття передбачало підведення підсумків та планування перспектив на кому була проведена оцінка досягнень та визначення подальших кроків у розвитку особистості, закріплювалися отримані навички та стратегії в реальних ситуаціях невизначеності, вироблявся план подальшого саморозвитку та постійного росту. Кожне заняття програми включало модуль міні-лекції, інтерактивні вправи, рольові ігри, групові дискусії та особисті відпрацювання. Кожен учасник отримує індивідуальні завдання для практичного застосування в реальному житті та можливість отримати зворотній зв'язок та підтримку від тренера або наставника.

Контрольний зріз діагностики рівня розвитку особистісних характеристик особистості в умовах невизначеності показав позитивну тенденцію в експериментальній групі за всіма вимірюваними компонентами (особистісним, мотиваційним та змістовним). Більшість учасників проявляють високий рівень розвитку особистісних характеристик, що допомагає їм ефективно орієнтуватися і приймати рішення в умовах невизначеності. Також варто відзначити, що третина респондентів має середній рівень розвитку, що свідчить про покращення їх особистісного потенціалу.

Отже, програма «Перспективи+: навігація в невизначеності: розвиток особистісного потенціалу» довела ефективність щодо покращення

розвитку особистості в ситуаціях невизначеності, забезпечуючи учасникам необхідні навички і ресурси для ефективного функціонування та досягнення успіху у таких умовах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Благополуччя особистості vs благополуччя середовища антиномія сучасного способу життя: матеріали науково-практичного круглого столу (21 квітня 2019 року, Київ) / за ред. Ю. М. Швалба. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2019. 58 с.

2. Лушин П. В. Невизначеність і типи ставлення до неї: ситуація психологічної допомоги. Психологічне консультування і психотерапія. 2016. Т. 1, № 5. С. 33–40

3. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.

4. Перегончук Н. В. Ситуація невизначеності перехідного періоду розвитку суспільства як психологічна умова формування професійної компетентності майбутнього психолога. «ScienceRise». 2016. № 3/1 (20). С. 41-45.

5. Albrecht T.L., Adelman M.B. Soziale Kommunikationsunterstützung: eine theoretische Perspektive. Newbury Park, Kalifornien: 1987. Pp. 18-39.

6. Hallman R.J. The Necessary and Sufficient Conditions of Creativity. Journal of Humanistic Psychology. 1.3, 1. P. 14-21. 1963

7. Lauer R. H. Social problems and the quality of life. 7-th edition. Boston : Mc Graw-Hill, 1998. 698 p.